

mavých (a zároveň zábavných!) příkladů, nečekaných otázek, objevných řešení a také z nich bylo cítit jeho neutuchající zvědavost, jakýsi permanentní úžas nad komplikovaností jazykové struktury a významu, ale také bezkonkurenční cit pro jazykové nuance. Vlastním příkladem tak učil své žáky cvičit si schopnost rozpoznat jemné detaily a zdánlivé maličkosti v užívání jazyka, a hledat pak pro ně širší souvislosti.

Všichni, kdo měli to štěstí být Fillmorovými studenty a posléze kolegy a spolupracovníky, budou vždycky považovat za velké privilegium, že ho mohli poznat zblízka. Nejen jako mimořádného vědce, vysokoškolského učitele a mentora, ale také jako zcela mimořádného člověka – laskavého, velkorysého, nesmírně skromného, se smyslem pro legraci a ještě lepším smyslem pro absurdnost světa, již dokázal komentovat lakonickým způsobem hodným každého správného minnesofana.

Mirjam Friedová – Eva Hajičová

*Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
<fried@ff.cuni.cz>*

*Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK
Malostranské nám. 25, 118 00 Praha 1
<hajicova@ufal.mff.cuni.cz>*

MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM O JAZYKOVÉM MANAGEMENTU V PRAZE

Ve dnech 13.–14. září 2013 se v Praze konalo Třetí mezinárodní sympozium o jazykovém managementu. Konferenci pořádala Filozofická fakulta Univerzity Karlovy ve spolupráci s Ústavem pro jazyk český AV ČR v čele s hlavním organizátorem Jiřím Nekvapilem.

Teorie jazykového managementu (TJM) již byla na stránkách tohoto časopisu představena.¹

¹ Viz např. Nekvapil, J. (2010): O historii, teorii a modelech jazykového plánování. *Slovo a slovesnost*, 71, s. 53–73. Základní informace o TJM a bibliografie prací o jazykovém managementu jsou uvedeny také na webových stránkách <<http://language.management.ff.cuni.cz/>>.

Předchozí dvě sympozia o jazykovém managementu se věnovala některým základním pojmům této teorie. První z nich, konané v Melbourne v roce 2008, si kladlo za cíl prozkoumat koncept povšimnutí (*noting*), který hraje zásadní roli ve vymezení první fáze jazykového managementu – povšimnutí si odchylky od normy či očekávání (popř. povšimnutí si jiného jazykového jevu). Na různost norem a na jazykový management v globalizovaných prostředích se zaměřilo druhé sympozium (Tokio 2011).² Pražská konference se věnovala problému, s nímž se musí vyrovnat každá analýza konkrétních podob metajazykového chování založená na TJM: metodám výzkumu jazykového managementu.

Na konferenci zaznělo 26 příspěvků od přednášejících z pěti kontinentů a jedenácti zemí, z nichž nejpočetněji bylo zastoupeno Česko, Japonsko a Slovensko. Obecné metodologické otázky představovaly hlavní téma přibližně čtvrtiny referátů. Také většina ostatních příspěvků – případových studií nebo teoreticky zaměřených vystoupení – věnovala určitý prostor metodologickým problémům. Mnozí přednášející se zabývali problematikou jazykového kontaktu, multilingvních prostředí včetně jazykové politiky některých států. Na sympoziu dále zazněly referáty o jazykovém managementu univerzit, jazykových poraden, médií i jejich adresátů, pozornost byla věnována procesům učení, jazykovým biografii, recepci literárních textů aj.

Konferenci zahájil příspěvek Richarda B. Baldaufa, který se setkání ze zdravotních důvodů nemohl osobně zúčastnit, jeho referát proto zazněl z audionahrávky. Příspěvek měl přehledový charakter, autor v něm představil různé přístupy k jazykovému plánování a politice (JPP) a jejich metody. V návaznosti na Tooleffsonovo rozlišení „historicko-strukturního přístupu“ zdůrazňujícího sociální strukturu a přístup kladoucího důraz na jedince a komunitu (*public sphere approach*) Baldauf rozlišuje pět škol JPP, které jdou napříč oběma uvedenými paradigmaty: klasickou školu, teorii jazykového managementu, výzkum domén (*domain focused school*), etnografickou školu a „kritickou školu“ (*critical studies school*), jež se vymezuje vůči hegemonistickým postojům

² Viz Dovalil, V. (2012): Druhé mezinárodní sympozium o jazykovém managementu. *Slovo a slovesnost*, 73, s. 232–235.

klasické školy. V následné diskusi bylo poukázáno na to, že vznik jmenovaných škol či projektů mohl být různě motivován, např. záchranou konkrétního jazyka.

Jiří Nekvapil věnoval svůj příspěvek jednomu z centrálních konceptů TJM: propojení mikro- a makrodimenze (*micro-macro linkage*). Jeho výklad se opíral o sociologické teorie vazeb mezi oběma rovinami sociálních procesů, především o práci J. Alexandera a jeho kolegů (Alexander et al., 1987).³ Přednášející rozebíral problémy mezoroviny, cyklu jazykového managementu, akterských koalic nebo různé metody zkoumání obou dimenzí. Vztah mezi mikro- a makroúrovni má dialektický charakter – procesy jazykového managementu na obou rovinách se vzájemně ovlivňují. Nekvapil vycházel z jedné ze základních tezí TJM, podle níž má organizovaný management (makrodimenze) vždy řešit problémy, které vznikají na úrovni konkrétních interakcí (mikrodimenze),⁴ viz také ideální cyklus jazykového managementu: mikro → makro → mikro.⁵ V této souvislosti považujeme za potřebné dále věnovat pozornost otázkám, jakými způsoby lze tuto maximu naplňovat, tj. jak propojovat konkrétní interakce s rozhodováním o jazyce na institucionální úrovni; jak pracovat na makrorovině s individuálními jazykovými problémy vzhledem k jejich přirozené diverzitě a rozporuplnosti; které z těchto problémů považovat za relevantní a následně je přenášet na makrorovinu.

Z příspěvků, které se zabývaly převážně metodologickými problémy TJM, vybíráme následující: Lisa Fairbrotherová se zaměřila na problematiku interview vedených prostřednictvím elektronické pošty, které představila na příkladech e-mailových rozhovorů

³ Alexander, J. C. – Giesen, B. – Münch, R. – Smelser, N. J. (eds.) (1987): *The Micro-Macro Link*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.

⁴ Neustupný, J. V. (1994): Problems of English contact discourse and language planning. In: T. Kandiah – J. Kwan-Terry (eds.), *English and Language Planning*. Singapore: Academic Press, s. 50.

⁵ Nekvapil, J. (2009): The integrative potential of Language Management Theory. In: J. Nekvapil – T. Sherman (eds.), *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang, s. 6.

s japonskými studenty na ročním zahraničním výměnném pobytu. Výhody takto vedených interview spočívají např. v tom, že při psaní může respondent více promýšlet své odpovědi a dlouhodobá perspektiva umožňuje badateli pozorovat vytváření nové, změněné subjektivní normy respondenta, a tím i nového hodnocení. Psaná forma interview má však i své nevýhody, zmíněno bylo především to, že psaní odpovědi vyžaduje od respondentů větší úsilí a více času, což se projevuje v rozdílné kvalitě a podrobnosti odpovědí. V diskusi k příspěvku byly zmíněny také specifické aspekty chatové komunikace, která více připomíná mluvený dialog a postrádá některé výhody e-mailové korespondence (např. možnost hlubšího promýšlení odpovědí v delším časovém horizontu).

Zvláštní typ následného interview (*follow-up interview*) představili ve svém příspěvku Tamah Shermanová s Jiřím Homoláčem. Výhodami a limity uvedené metody se autoři zabývali v kontextu zkoumání jazykových biografii. Šlo o rozhovory vedené znovu po určité době, při kterých mluvčí reaguje na předchozí odpovědi přehrané ze záznamu – reflektuje je, upravuje, doplňuje apod. Respondentkami představovaného výzkumu byly Vietnamky ve věku 20 až 35 let, které emigrovaly do Česka jako děti. Témata rozhovorů zahrnovala problematiku změny a přizpůsobení vietnamských jmen, výběr jazyka při komunikaci s jinými Vietnamci a osvojování českého jazyka.

Ryuko Yokosuková diskutovala výhody a nevýhody několika metod, které byly využity k výzkumu situačních interakcí zahraničních studentů během jejich stáží v japonských firmách (s důrazem na management sociokulturní, nikoli jazykový). Použity byly metody dotazníku, deníkových záznamů, semistrukturovaných interview a zpráv studentů. Autorka konstatovala, že tyto metody umožňují analyzovat jednotlivé fáze procesu jazykového managementu, vztahy mezi jeho aktéry apod., ale nemohou věrně zprostředkovat průběh konkrétních mluvených interakcí a nahradit tak jejich audio- a videozáznamy.

Hiroyuki Nemoto se věnoval integraci kvantitativních dat do kvalitativního výzkumu založeného na projektu e-mailové korespondence mezi studenty angličtiny na japonské univerzitě a studenty japonštiny na australských univerzitách, který má za cíl zvýšit akademickou gramotnost

v osvojovaném jazyce. Autor kombinoval rozsáhlý dotazníkový výzkum ukazující celkový obraz procesů jazykového managementu s hlubší případovou studií 20 vybraných studentů založenou na deníkových popisech a následných interview. Nemoto dospěl k závěru, že kombinace těchto dvou postupů umožňuje velmi podrobný vhléd do procesů jazykového managementu.

Kamila Mrázková se ve svém vystoupení zamýšlela nad možnostmi využití moderovaných skupinových diskusí (*focus group discussion*) k analýze jazykového managementu v nich probíhajícího. Tématem diskusí byly jazykové projevy v několika televizních pořadech obsahující prvky spisovné češtiny i českých a moravských (inter)dialektů. Autorka si u účastníků diskuse, pocházejících z Prahy a Ostravy, všimla jednak jejich komentování a hodnocení jazykových projevů televizních mluvčích, jednak jejich vlastního jazykového chování a prvků jazykového managementu zaměřeného na projevy (ostatních) účastníků diskuse. V následné diskusi byla zmíněna výhoda metody skupinových debat, která spočívá ve větší přirozenosti a otevřenosti aktérů, na rozdíl od interview, v nichž se u respondentů může projevit větší ostych a zábrany.

Příspěvek Heleny Özörencikové pojednával o problémech akvizice mateřského jazyka v multilingvním prostředí, konkrétně u dětí tureckých imigrantů žijících v Praze. Přednášející představila metodologická úskalí sběru dat v tomto specifickém sociálním prostředí. Ve svém výzkumu uplatnila metody semistrukturovaného interview a experimentu, jehož cílem bylo navodit takovou situaci, ve které by došlo k metajazykovému chování rodiče vůči dítěti.

Jak je patrné, většina metodologických příspěvků vycházela z případů jednoduchého managementu. Především mikrorovinou jazykového managementu se zabývaly také další referáty. Melissa Shih-hui Linová se na příkladu mluvčích jednoho z tehajwanských jazyků věnovala vztahu užívání jazyka, zejména reference k místům, a identity mluvčích. Junko Saruhashiová zkoumala v příspěvku propojujícím TJM s teorií zmocnění (*empowerment*) vazby mezi procesy jazykového managementu a jevy managementu sociokulturního (např. dosahování subjektivně smysluplných cílů), a to na příkladu rozhovorů s barskými majiteli restaurací v Tokiu; autorka věnovala pozornost i metodologickým aspektům

výzkumu, zejména vlivu, který může mít způsob vedení následného interview výzkumníkem na respondentovu zprávu. Jazykovému managementu recepcce literárního textu (povšimnutí, hodnocení, řešení problémů spojených s porozuměním textu) se věnovala Magdalena Antonia Reuterová: metodou následného interview srovnávala proces čtení české prózy u jednoho rodilého a u jednoho nerodilého mluvčího češtiny.

Mezi tématy konferenčních vystoupení byly významně zastoupeny také případy organizovaného jazykového managementu. Jeho aktéry byly jazykové poradny, média, univerzity, státní úřady aj. Mnohé z těchto příspěvků prezentovaly konkrétní podoby vazby mezi mikro- a makrodímenzí, jíž se v obecné rovině zabýval J. Nekvapil (viz výše).

Björn H. Jernudd se zaměřil na popis otázek a žádostí, které mluvčí adresují jazykovým poradnám a agenturám ve Švédsku. Zmínil nejen dotazy týkající se řešení konkrétních odchylek od jazykové normy ve švédštině, kdy tazatel žádá jazykovou autoritu o radu, ale i situace, v nichž je motivací pro započetí procesu jazykového managementu snaha klienta normu vytvářet, např. když mluvčí žádají pracovníky TNC Terminologocentrum (Centrum pro terminologii), aby zařadili určité nové slovo do terminologické databáze.

Příspěvek pojednávající o organizovaném jazykovém managementu v jazykové poradně ÚJČ AV ČR autorů Martina Beneše, Martina Proška, Veroniky Štěpánové a Kamily Smejkalové se zaměřil především na to, jakou podobu mají jednotlivé fáze procesu jazykového managementu při interakci mezi tazateli a jazykovou poradnou a jak se zde propojuje mikro- a makromanagement. Z perspektivy pracovníků jazykové poradny jsou některé fáze obtížně popsateľné, např. realizace navrženého plánu úpravy (*adjustment design*), jiné je naopak možné v interakci tazatele a poradny důkladně analyzovat, zejména fázi výběru plánu úpravy. V diskusi byl oceněn především poznatek, že po fázi povšimnutí odchylky od normy následuje to, co autoři nazývají *reported noting*, tedy oznámení této odchylky jazykové poradně.

Martin Havlík, Lucie Jilková a Veronika Štěpánová se ve svém výzkumu jazykového managementu v Českém rozhlase zaměřili na výslovnost cizích slov a zahraničních vlastních jmen. Autoři popsali proces, v němž se prolíná indivi-

duální a institucionální management a který nezačíná povšimnutím si odchylky od normy, ale snahou normu dodržet. To vede k realizaci plánu úpravy, tedy ke zvolení výslovnosti považované za noremní, ještě před vysíláním projevu obsahujícího sporný výraz. V této souvislosti autoři upozornili na to, že pokud instituce nemá jednotný systém jazykového managementu, může to vést k různým způsobům řešení a k různým výsledkům. Příspěvek také rozebral výhody a nevýhody použité metody semistrukturovaného interview.

Jak ukázaly předchozí tři příspěvky, proces jazykového managementu nemusí být vždy vyvolán odchylkami od normy a jejich povšimnutím, ale může být spuštěn i jinými událostmi a jinými potřebami mluvčích. O tom již referoval Vít Dovalil ve zprávě o předchozím sympoziu věnovaném jazykovému managementu, kde v této souvislosti uvedl, že k osvětlení různých podob první fáze jazykového managementu je třeba dalšího výzkumu.⁶ Můžeme konstatovat, že pražské sympozium k analýze tohoto problému významně přispělo.

Dalším z referátů, které se soustředily na propojení jednoduchého a organizovaného managementu, bylo vystoupení Stephanie Rudwickové (autorka se konference nemohla zúčastnit, její příspěvek proto zazněl z audionahrávky) věnované mocenské dynamice na jihoafrické University of KwaZulu-Natal. Vedení této univerzity usiluje o prosazení zuluštiny jako vyučovacího jazyka vedle dominující angličtiny. Metodami interview, skupinových diskusí a etnografického pozorování univerzitní komunikace autorka sledovala, jak uvedenou jazykovou politiku hodnotí studenti univerzity. Výzkum na jedné straně zjistil jejich silnou deklarativní podporu prosazování zuluštiny do vyučování, na druhé straně však malý zájem o samotné studium v tomto africkém jazyce. Jednou z příčin byla obava z nízké konkurenceschopnosti na pracovním trhu bez absolvování studia v angličtině vzhledem k hegemonii tohoto jazyka v ekonomické sféře Jižní Afriky. Autorka proto v případě univerzitní jazykové politiky konstatuje selhání vazby makroroviny na mikrorovinu a navrhuje lépe provázat organizaci vyučovacích jazyků s reálnými potřebami a poptávkou studentů.

⁶ Viz V. Dovalil, d. cit. v pozn. 2, s. 235.

Konkurence afrických jazyků a dominující angličtiny charakterizuje také jazykovou situaci v Keni, již na konferenci představil Geoffrey Maroko. Podobně jako na jihoafrické univerzitě i v této zemi existuje rozpor mezi deklarovanou jazykovou politikou podpory původních afrických jazyků a nedostatečnou realizací této politiky v praxi. Vedle úředních jazyků angličtiny a méně prestižní svahilštiny používají Keňané přibližně 42 kmenových jazyků, které však zatím mají jen velmi omezené využití ve veřejném životě a ve školství. Autor navrhuje konkrétní změny v jazykové politice, jež by vedly ke zrovnoprávnění obou úředních jazyků a k větší podpoře a ochraně afrických jazyků.

Také následující příspěvek pojednával o pozici angličtiny, tentokrát však nikoli jako jazyka úředního a většinového, ale jako jazyka, který coby *lingua franca* nově proniká do mnoha komunikačních domén v různých zemích a konkuruje tak zdejšími národními jazykům. Birute Klaas-Langová popsala tento proces na jazykové situaci v Estonsku, kde je expanze angličtiny vnímána jako palčivější problém než např. v Česku vzhledem k výrazně nižšímu počtu mluvčích estonštiny. Přednášející hovořila zejména o konkurenci angličtiny a estonštiny v akademickém prostředí, které podle ní představuje klíčovou komunikační doménu pro udržení vitality národního jazyka, a představila i státní opatření, jež mají pozici estonštiny chránit.

Júlia Vráblová zkoumala metodami kritické analýzy diskurzu dokument „Správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky“. Tento text je pravidelně připravován pro poslance slovenského parlamentu a slouží jim jako hlavní informační zdroj o jazykové situaci na Slovensku. Vzhledem k existenci slovenského jazykového zákona a jeho častým novelizacím představuje „Správa“ velmi vlivný text. Vráblová v příspěvku kritizovala nepodložená a vágní tvrzení, jež tento dokument obsahuje.

Problematikou bilingvního prostředí se zabýval příspěvek Lucie Satinské a Boglárky Bilászové popisující procesy jazykového managementu, které probíhají na dvojjazyčných slovensko-maďarských facebookových stránkách. Návštěvníci těchto stránek často upozorňují na jednojazyčné komentáře, které vnímají jako odchylku od deklarované dvojjazyčnosti, a iniciují doplnění varianty ve druhém jazyce. Autorky na základě

vlastní zkušenosti s vedením bilingvních inter-
netových stránek zkoumaly, které strategie a me-
tody jejich spravování jsou účinné, a dospěly
k závěru, že především je třeba jasně a srozumitel-
ně deklarovat roli a míru bilingvismu na těchto
stránkách.

Součástí problematiky vztahu dvou jazyků
jsou také díla překladové lexikografie. Ivo Vasil-
jev vyšel ve svém příspěvku z vlastní zkušenosti
s tvorbou velkého česko-vietnamského slovníku,
určeného především početné vietnamské komuni-
tě žijící v Česku. Autor upozornil na to, že výraz-
nou roli při stanovování základních charakteristik
slovníku (velikost, oblast slovní zásoby apod.)
hraje první fáze procesu jazykového manage-
mentu, tedy opakované zaznamenání některých
jazykových problémů, všímání si potřeb poten-
ciálních uživatelů příručky apod. Koncepte slo-
vníku, představující z hlediska TJM plán úpravy,
by pak měla vycházet z těchto problémů zjiště-
ných na mikrorovině jazykového užívání.

Část referátů se věnovala přednostně některé
z fází procesu jazykového mana-
g e m e n t u, popř. otázkám spojeným s vymeze-
ním těchto fází. Specifickým typem povšimnutí
a hodnocení jazykových odchylek od normy
v televizních pořadech, jež iniciovala organiza-
torka moderovaných skupinových diskusí, se v již
zmíněném příspěvku zabývala Kamila Mrázková.
Hidehiro Muraoka, Sau Kuen Fanová a Minjeong
Koová se ve svém společném příspěvku zaměřili
na hodnocení jazykového užívání mezi imigranty
žijícími v Japonsku, Koreji a Austrálii. U přístě-
hovalců v zemích bez dlouhé imigrační tradice,
jako je Japonsko, bývá výhodné zkoumat právě
jejich hodnocení jazykových forem, protože
u nich teprve probíhá etablování určitého užívání
jazyka a obvykle zatím nedochází k plánování či
implementaci jeho úprav. Přednášející zkoumali
diverzitu a dynamičnost hodnocení metodou
etnografické analýzy.

Následující fázi jazykového managementu,
plánování úpravy, byl věnován příspěvek Istvána
Lanstyáka popisující různé strategie zacházení
s jazykovými problémy. Jeho typologie jedenácti
strategií zahrnuje nejrozličnější druhy jednání,
jímž mluvčí reagují na odchylku od normy: od
vyhýbání se očekávanému problému nebo snahy
mu zabránit přes popření nebo akceptování reál-
ného problému až po jeho částečné nebo úplné
vyřešení.

Vít Dovalil se zabýval aplikací některých
konceptů TJM na oblast evropského jazykového
práva. Zaměřil se na otázky, zda lze oblast právních
norem (*law in books*) interpretovat jako plán
úpravy a právo uplatněné v soudních rozsudcích
(*law in action*) jako realizaci úpravy, dále jakou
mají tyto fáze jazykového managementu v oblas-
ti právních procesů strukturu a kde se nachází
hranice mezi nimi. Přednášející dospěl mimo
jiné k závěru, že rozsudky nemusejí vždy repre-
zentovat implementovaná řešení jazykových
problémů, protože soudní nálezy nejsou vždy
dodržovány, ať už záměrně, nebo z neznalosti.
Rozsudky jsou tedy místem přechodu mezi plá-
nem úpravy a její realizací.

Během slavnostního zakončení sympozia ve
vile Lanna zaznělo několik projevů věnovaných
jednomu ze zakladatelů TJM Jiřímu V. Neustup-
nému při příležitosti jeho 80. narozenin. Ve svých
vystoupeních na něj jako na kolegu i pedagoga
vzpomínali Björn Jernudd, Jiří Marvan, Hidehiro
Muraoka a Lisa Fairbrotherová.⁷

Symposium poskytlo účastníkům přehled
o nejrozličnějších metodách používaných při vý-
zkumu jazykového managementu, o jejich výho-
dách i nevýhodách a o vhodnosti jejich užití
v odlišných typech zkoumání. Vedle referátů po-
jednávajících o různých případech jednoduché-
ho či organizovaného managementu se několik
příspěvků věnovalo také možnostem propojení
mikro- a makroroviny metajazykového chování.
Právě tento problém považujeme za klíčový pro
další rozvoj teorie jazykového managementu.

Jakub Kopecký – Kamila Smejkalová

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Letenská 4, 118 51 Praha 1

<kopecky@ujc.cas.cz>

<smejkalova@ujc.cas.cz>

⁷ Projevy B. Jernudda, H. Muraoky a L. Fair-
brotherové viz online na webových stránkách o jazy-
kovém managementu: <[http://languagemanagement.
ff.cuni.cz/en/node/350](http://languagemanagement.ff.cuni.cz/en/node/350)>.